

היריבות הפנים-פלסטינית דוחקת את ישראל לשלטון צבאי זמני ברצועה

קובי מיכאל | 18 במרס, 2024 | גיליון 1837

על רקע חתירת הממשל האמריקאי והרשות הפלסטינית, בגיבוי חלקי במערכת הביטחון הישראלית, להשיב את הרשות ככתובת אזרחית וביטחונית לניהול רצועת עזה ולשיקומה, יש לזכור את לקחי הדינמיקה המחזורית - יריבות, ניסיונות פיוס ומשבר מחודש - של יחסי חמאס ופת"ח. משום שליריבות בין הארגונים נוספו בעת הנוכחית חילוקי דעות חריפים אשר למשמעות המלחמה המתנהלת בין ישראל לחמאס, קטן הסיכוי שהרשות תוכל לממש ברצועה כל מנדט שאולי יימסר לה. גם המשך שלטון חמאס באזור אינו אופציה. ומכיוון שאין מנגנון אזורי או בינלאומי המוכן ליטול את תפקיד ניהול ושיקום עזה, ישראל נדחקת לכיוון של הקמת ממשל צבאי זמני ברצועה.

החלטתו של הנשיא הפלסטיני מחמוד עבאס למנות את מחמד מצטפא לתפקיד ראש הממשלה החדש, לאחר שקיבל את התפטרותו של מחמד א-שתייה, לא הייתה בחזקת הפתעה. שהרי, מחמד מצטפא, הוא מהדורה דומה למחמד א-שתייה ולמעשה עבאס החליף מקורב אחד במקורב אחר. שניהם אנשי פת"ח ומחמד מצטפא הוא חבר המועצה המרכזית של אש"פ ויועצו הכלכלי של עבאס. הוא נתפס בציבוריות הפלסטינית כמעורב בהכשרת שחיתויות כלכליות שקשורים בהן עבאס עצמו ובני משפחתו ובאפשרות על חשבון החברה הפלסטינית וכלכלתה. מצטפא מקובל על מעגל המקורבים לעבאס - בכירי פת"ח, הנמנים על הנהגת החוץ שהגיעה לגדה המערבית ורצועת עזה בעקבות הסכמי אוסלו, והוא מסמלי הניכור שבין הנהגת החוץ, המואשמת בנהנתנות ושחיתות לבין הציבור הפלסטיני.

מינויו של מצטפא עורר את זעמם של חמאס ושאר הארגונים הפלסטינים, בדגש על חזיתות הסירוב. אלא שהעימות שנתגלע בין פת"ח לחמאס האפיל על כל השאר. התנגדות חמאס למינוי בטיעון שמדובר במהלך לא דמוקרטי, המדיר את חמאס ואת רצועת עזה, הוביל לתגובה חריפה במיוחד של פת"ח, שכללה גם האשמת חמאס כשלוח איראני וכמי שהביא על העם הפלסטיני נכבה הגרועה מזו של 1948.

היריבות בין פת"ח לחמאס, ששורשיה אידאולוגיים עקרוניים, מתמקדת בתחרות על הובלת המאבק הלאומי הפלסטיני. ובימים אלה, את מה שרואה חמאס כמלחמת השחרור הלאומית

בקנה מידה היסטורי, המזכיר את ניצחון צלאח א-דין על הצלבנים, מגדיר פת"ח כאסון לאומי חמור מהנכבה של 1948. חמאס עושה כל מאמץ כדי לשמר את שליטתו ברצועת עזה ולחזק את אחיזתו האזרחית גם באזורים שכבר נכבשו וטוהרו על ידי צה"ל בצפון הרצועה, במטרה לשכנע את האוכלוסייה המקומית, שהיא נותרת החלופה גם ליום שאחרי המלחמה.

בתנאים אלה, קשה לראות התפייסות בין חמאס לפת"ח. במובנים רבים, שוב חוזר אותו ניגון, המוכר מאז השתלט חמאס על רצועת עזה ביוני 2007. מאמצים רבים של מתווכים אזוריים עולים על שרטון ברגע האמת. בעת הנוכחית, עבאס מצפה להודעה חד-צדדית של חמאס בדבר ויתור על השלטון ברצועת עזה ועל הסכמה לכניסת ממשלת אחדות טכנוקרטית פלסטינית (אותה ביקש להקים אבו מאזן) לעזה ללא תנאי. במילים אחרות, הוא מבקש לבסס דימוי של נחישות לא לספק לחמאס תמורה בגין מתקפת ה-7 באוקטובר והמלחמה ולאפשר לו לשרוד כגורם פוליטי בזירה הפלסטינית. ובעת הזו, למשבר שנוצר ולפער שנפער בין הצדדים משמעות יתרה בשל החתירה האמריקאית ושל הרשות הפלסטינית, בגיבוי חלקי של גורמים במערכת הביטחון הישראלית, לחזרת הרשות לרצועת עזה ככתובת אזרחית וביטחונית לניהולה ולשיקומה.

בהקשר זה הוזכר מאג'ד פרג', ראש המודיעין הכללי ויועצו הביטחוני הקרוב של עבאס, כמי שיוכל להוביל את המשימה. פרג', הנהנה מאמונו של אבו מאזן ומאמון הממשל האמריקאי ומוערך על ידי מערכת הביטחון הישראלית, הוא גם אויב מושבע של חמאס, שאף ניסה להתנקש בחייו בשל רדיפתו הנחושה והעיקשת את חמאס בשטחי הרשות הפלסטינית בגדה המערבית. בין היתר, עלה רעיון לאתר כ-7,000 אנשי פת"ח ברצועה ולהכשירם צבאית על ידי כוחות אמריקאים בירדן, טרם החזרתם ככוח ביטחוני ושיטורי לרצועה בפיקוד מאג'ד פרג'. ואולם, לא ברור מה משכנע את התומכים בשיבת הרשות הפלסטינית לעזה שמדובר ברעיון ישים, במציאות שהרשות ועבאס סובלים מגירעון עמוק בלגיטימיות ציבורית, נתפסים בעיני הציבור הפלסטיני כנטל רוב מוחלט שלו דורש מזה זמן מעבאס להתפטר, וגם משנפער מחדש הפער העמוק בין חמאס לפת"ח.

אמנם, מנהיגי חמאס הכריזו שהארגון אינו מעוניין לחזור לשלוט ברצועת עזה ומוכן שהרשות הפלסטינית תנהל באזור את ההיבטים האזרחיים, אך דורש שאופן השליטה יתואם עימו. חוסאם בדראן, חבר הלשכה המדינית של חמאס הממונה על הקשר עם פת"ח, אף הכריז בוועידה של כלל הארגונים הפלסטינים שנערכה במוסקבה (26 בפברואר 2024), שחמאס מסכים לכינון ממשלת טכנוקרטית שמקור הסמכות שלה יהיה אש"ף. כן הצהיר שחמאס מוכן להיכנס לאש"ף ללא תנאים מוקדמים ולקבל את תוכנית אש"ף לפתרון מדיני לסכסוך עם ישראל על פי החלטות האו"ם. אלא שהכרזות אלה אינן מעידות כי חמאס יהיה מוכן למסור את נשקו ולהכפיף את כוחו הצבאי למנגנוני הביטחון של הרשות הפלסטינית.

לאמירות האלו יש להתייחס בדומה להתייחסות שהתבקשה למסמך המדיניות שפרסם ח'אלד משעל במאי 2017 - ביטוי לפרגמטיזם של חמאס - לא ריכוך של החזון והיעד האולטימטיבי

אלא דרך אלטרנטיבית למימושם לנוכח אילוצי השעה. שמירה על הכוח הצבאי היא בעיני חמאס בסיס ותנאי לפעולה על פי מודל חזבאללה – הרשות הפלסטינית תנהל את ענייני הרצועה האזרחיים, אך השליטה בפועל תיוותר כפופה לקני הרובים של חמאס. כדי להדגיש קבל עם ועולם את נחישותו למנוע כל ניסיון לייצור חלופה מקומית לחמאס, לא היססו אנשי הארגון ה'לרצוח את המוח'תאר של חמולת דוע'מוש, שנחשדה כמוכנה להירתם למאמץ הסיוע ההומניטרי לרצועה והואשמה בשיתוף פעולה עם צה"ל. כדי להמחיש את המסר ולהדהדו, נרצח המוח'תאר בלב הדיואן החמולתי בצפון הרצועה.

יתרה מזאת, מינוי מחמד מצטפא לראש הממשלה הוא אחיזת עיניים בכל הקשור לרפורמות משמעותיות ברשות הפלסטינית. עבאס והסובבים אותו אינם מעוניינים ברפורמות ולבטח לא בבחירות, העלולות להרחיקם ממוקדי השליטה וההשפעה. התרבות הארגונית של הרשות הוא שעתוק של התרבות המהפכנית של אש"פ ושל דפוסי פעולתו כארגון במהלך השנים. ההנהגה הקיימת לא יכולה באמת להוביל שינוי עומק ברשות, שמשמעותו היא שינוי עומק בשורות ההנהגה והודאה בכישלון דרכה עד כה.

גם מאג'ד פרג', הנחשב מקצוען, ענייני ורחוק יחסית מהעשייה הפוליטית, אינו מסוגל להתמודד עם האתגרים הביטחוניים בשטחים שבאחריות הרשות. בלי פעילות צה"ל בלב הערים הפלסטיניות ומחנות הפליטים, נראה שחמאס היה משלים את השתלטותו על הרשות. לכן, לא ברור כיצד מי שלא מצליח במשימה פחות מורכבת בגדה המערבית, יצליח בתנאים הייחודיים המורכבים של רצועת עזה לממש ולבסס שליטה ביטחונית ואזרחית בפרט בימים אלה, על רקע המלחמה ובעקבותיה.

שום גורם ערבי, בינלאומי או ישראלי לא יסכים להשקיע בשיקום הרצועה כל עוד חמאס הוא הגורם השלטוני באזור. ומשמעות המשך העימות בין פת"ח לחמאס, כשחמאס נותרת כישות שלטונית ברצועת עזה הלכה למעשה, היא שגם אם תושג הפסקת אש במלחמה וישוחררו החטופים הישראליים המוחזקים בידי חמאס, פעולות הסיוע והשיקום האזרחיים בעזה לא יוכלו לצאת לדרך.

לנוכח מציאות זו, ישראל נדחקת לכיוון של הקמת ממשל צבאי זמני ברצועת עזה - ולו בשל העובדה שאין כל חלופה סבירה נוכחת. חמאס אינו אופציה, חזרת הרשות הפלסטינית לרצועה היא בחזקת חלום באספמיה ואין מנגנון אזורי או בינלאומי שמוכן לפעולה. בהיעדר גורם שליטה אפקטיבי בשטח, לא תוכל ישראל להבטיח את הגעת הסיוע ההומניטרי ליעדו. ובהיעדר חלופה שלטונית לחמאס, תמשיך האוכלוסייה המקומית להאמין בהיתכנות הישרדותו ושלטונו של הארגון והנהגתו תשאב עידוד מהלחץ המופעל על ישראל ומיכולתו לשקם את אחיזתו האזרחית והצבאית גם במרחבים שנכבשו על ידי ישראל (כמו למשל בבית החולים שיפא ופעולת צה"ל במתחם בית החולים בשל כך ב-18 במרץ 2024) - מה שיוביל בתורו להקשחת עמדות במשא ומתן לשחרור החטופים ולהפסקת המלחמה.

לפיכך, על ישראל להכריז בשלב זה על הקמת ממשל צבאי שיוגדר זמני בצפון הרצועה, שבו מספר קטן יחסית של תושבים ותשתיות מוחלשות של החמאס, ובשטחים אחרים ברצועה בהתאם לנסיבות שתתפתחנה, ולהציב שלוש מטרות:

1. הבטחת הגעתו של הסיוע ההומניטרי ליעדו שלא באמצעות חמאס ובדרך בטוחה, שתמנע אנדרלמוסיה, כאוס ונפגעים בצד הפלסטיני,
2. איתות ברור להנהגת חמאס ולאוכלוסייה הפלסטינית שחמאס כבר אינו חלופה - מה שעשוי להוביל להחלשת התמיכה העממית בחמאס,
3. הכשרת השטח והתנאים לכניסת כוח משימה רב-לאומי או אזורי או שילוב בין השניים והעברת הסמכויות לניהול השטח והאוכלוסייה והתחלת תהליך השיקום לאותו כוח, שגם יישא באחריות לאימון וחניכה של מנהל מקומי לקראת עצמאות פלסטינית בניהול הרצועה.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט